

A sújtás szó eredete.

A *sújtás*-nak két jelentése van: 1. ütés, 2. zsinórzat. Mindenki érzi, hogy az „ütés” jelentésű *sújtás* a *sújt* ige származéka, de ugyanezt a dolmány *sújtás*-áról érezni ugyan nem érezhetjük, legföljebb nyelvtudományi okoskodással kinyomozhatjuk.

Bárczi Szófejtő Szótára nem említi a *sújtás* két jelentésű voltát, de a „sujt” családjába odafogja a „sujtás” szót, „dísz”-nek értelmezve.

Azt, hogy a dolmány *sújtás*-a vagy *sujtás*-a a *sújt* vagy *sujt* ige származéka, már Czuczor-Fogarasiék megírták a mult században s jelentéstanilag is igyekeztek magyarázni ekképpen: „Nevét talán onnan kapta, mivel lapossága miatt úgy látszik, mintha *sujt* olva volna.”

De ez a magyarázat helytelen.

A dolmány, mente, nadrág *sújtása* nem *sújtolt* volta miatt, nem lapos, lapított alakja miatt lehet *sújtás*, hiszen a *sújtás* akkor is *sújtás*, ha nem lapos. Páriz Pápai Dictionariuma szerint a „sújtásos zsinór” = „runde Schnüre”. Az aranyból, ezüsből ráhányt *sújtás* éppen nem lapos, éppen nem „sujtolt”.

Páriz Pápai e szó jelentésének keletkezésében is eligazít, mivel megmondja, hogy a deák „virgatus, a, um” azt is jelenti, hogy „megvesszőztetett” (t. i. delinquens), azt is, hogy „sujtásos” (t. i. ruha). *Sújtás* volt tehát az a cselekvés is mely szerint az elítélte re virgával azaz vesszővel rásújtottak, ráhánytak, meg *sújtás* volt az a zsinórzat is, mellyel a magyar ruhát kihányták, kicifrázták. Azonnal szembe ötlő kép a síma posztót cifrázó zsinórzatnak *sújtás* neve. A „megvesszőztetett”-nek csupasz testét a nyomot, csíkot hagyó *sújtások* úgy kicifrázták, akár a zsinórzat a puszta posztót. A bőrön való *sújtások*ról tréfásan nevezték el *sújtás*-nak a ruhát cifrázó zsinórt.

Hogy a ruha cifráját, díszítését tréfásan is szokták emlegetni, azt bizonyítja ez a szólás is, mellyel a zsinórral jól kicifrázott ruhát illeték apáink: „ugyancsak ki van kurvanyázva”.

Ezen a szón pedig először is ne botránkozzunk meg, másod-

szor pedig azt kutassuk, miért lehet ennek, habár tréfásan is, 'kifejrás' jelentése.

Nemcsak az udvariasság és rangjelzés szavai kopnak idő folytán, hanem a szitkozódásé, káromkodásé is. Már a XIV. században a krónika szerint jó eleink az ellenségre avval a kiáltással rontottak rá, hogy: „Kurva-nő-fia“. Ez akkor még nem volt tréfa, hiszen mindjárt utána ez következett: „Iuttátok vérenköt, ma iszjuk ti vértékét!“ Négy évszázad múlva pedig már nem véres csatamezőn, hanem téntás íróasztal mellett bosszúsággal, de tréfás hangon versben mondja Csokonai:

Kurvanyya! hadd fecsegjen ő,
Holdtöltre tán észére jó.

(Kifakadás)

Csokonai korában a *szitkozódik*-kal és *káromkodik*-kal azonjelentésű *kurvanyáz* tréfás izű lett már, s a cifrán elkerített, elkanyargatott kurvanyázásnak ígét jó kedvvel alkalmazhatták a cifrán rakott sújtásra is.

Hát az, hogy *elkerítik* valakinek a nemjóját, honnét van? Hogy *elkanyargatják* a káromkodást, honnét van?

Onnét költ, azokról a mezőkről, hol

... a csikósok kurjantása hallik
S pattogása hangos ostoroknak.

(Petőfi: Kis-Kunság)

A csikós az ostorral való pattantást, csattantást, durrantást (így Tabajdon) avval kezdi, hogy kieresztve a rövid nyelvű karikás ostor hosszú szíját, maga körül a levegőben nagyot kerít vele.

Mint egy szérű, annyi helyen
Ő a gazda —

mondja Arany János a karikásával csapkodó *Rózsa Sándor*-ról (e című versében). Ostorozni pedig szóval is lehet, szidó, káromló szavakkal; tehát az ostorról vett képpel mondják a valakit szidóra, káromlóra azt, hogy: 'elkeríti a másíknak a nemjóját, az istenit' stb.

Elkeríteni pedig a csikós, minél nagyobbát akar durrantani, nem egyszer keríti el az ostorral, hanem *kanyargatja* jobb kezével bal felé az ostor hosszú fonott szíját, hogy az minél nagyobb lendületet vegyen, hogy mikor aztán jobb felé hirtelen visszarántja, ne csak suttyanjon, hanem nagyot durranjon. *Kanyargatni* kell az ostort, abban van a vele bánás cifrázása, s ezért mondják a káromkodás cifrázására is, hogy 'ugyancsak el-

kanyargatják. Hogy a szitkozódásra, káromkodásra csakugyan az ostorral csapkodó csikós képéről mondják azt, hogy *elkerítik, elkanyargatják*, az kitűnik Kis Bátori József tabajdi „gatyás költő“ „Filokszerrel“ írott kis(könyvének (1892.) következő verseiből (20. l.):

Ki nem káromkodik azt tartják, együgyű,
Vagy káromkodása igen is egyszerű;
Csak minél cifrábban ki elkanyargatja,
Annak van azután jó zsiros falatja.

Vannak köztünk nők is, vannak gyermekek is,
A nagy káromkodást követik azok is;
Amúgy csikósosan ők is kanyargatják,
Ammint férjeiktől s apáiktól hallják.

Azért csikósosan, mert a csikós kanyargatja az ostort.

A dolmány-sújtás-ának eredete tehát: a megvesszőzött testen látszó sújtásokról tréfásan vett kép. A kikurvanyáz szó a kurvanyá-val kevert káromkodásnak cifra volta révén jutott a mente 'cifrán kizsinóroz'-ásának tréfás jelentéséhez. Az, hogy a szitkozódó a szidottnak jól elkeríti, és hogy a káromkodást cifrán *elkanyargatja*, mind ez a két kifejezés onnan van, hogy a csikós, mikor az ostorral cifrázza, *kerít is, kanyargat is*.

A *sujt* igét régebben a finn *huhto*- igetövel egyeztették, Horger azonban bebizonyította, hogy az a *suh*- hangutánzó szónak műveltető -t képzős származéka: **suht* > *sucht* > *sujt*, ilyen jelentésfejlődéssel: „1. 'su-, suh-féle hangot idéz elő' > 2. 'ilyen hanggal járó cselekvést végez' > 3. 'bizonyos cselekvést végez.' Vagyis: ami eredetileg uralkodó képzet volt, az idővel társképzetté vált, s végül egészen kiszorult a képzettartalomból“ (MNy. XXV: 52). Baboss R. Ernő (MNy. XXXIV:224) Budenz után mordvin 'schlagen' jelentésű, nem hangutánzó eredetű szavakban keresi a *sujt* megfelelőit, e szerint a mi szavunk eredetibb alakjának egy **sug-t*-féle alakot tart. Azonban vesszőzést jelentő *sújtás* ~ *sujtás* hangutánzó eredetét nemcsak az azonjelentésű *suhintás* bizonyítja, hanem a régi 'poena' jelentésű *suadalom* ∞ *suhodalom* is, mert erről Szily Kálmán bebizonyította, hogy eredetileg vesszősújtással történt büntetést jelentett (MNy. V:36—7); így hát a *suhintás*, *suhadalom*, *sujtás* a *suhogás*-sal s a vessző *suhogó*-nak nevezetével együtt mind egy töről hajtottak, olyan töről, melynek hangutánzó volta kétségtelen. Bárcki helyesen tette, hogy Szófejtő Szótárában a *sujt*-nak Horger-féle megfejtését fogadta el.

A magyar huszárok a maguk nevével együtt s a *csákó* szóval együtt 'zsinórzat' jelentésű *sújtás* szavunkat is elterjesztették sok európai nyelvben. Ez az eredete a francia *soutache*, német *Schoitäsch* szónak is, mint már régen rámutatott Tóth Béla (Nyr. XXIV:218). Mivel a vesszőzés nagy divatban volt a régi, ausztriai ármádiában, bizonyosan éppen maguk a XVIII. századi huszárok nevezték el keserű humorral *sújtás*-nak uniformisuk cifra zsinórzatát.

Mészöly Gedeon

Etymologie des ungarischen Wortes „sújtás (sprich Schuitasch > d. Schoitäsch). Das ungarische Wort *sújtás* hat mehrere Bedeutungen: 1. 'Schlag mit der Rute'; 2. 'auf dem Körper verbleibende Spur eines Schlages mit der Rute'; 3. 'auf ungarischem Männerkleidern und auf dem Pelzwerk (Mente) der ungarischen Husaren vorfindliche reiche Verschnürung'.

Da im 18. Jahrhundert das Rutenstreichen im österreichischen Heer eine sehr häufige Strafe war, brauchten die ungarischen Husaren das Wort im Scherz auf Grund der unter 2. angeführten Bedeutung zur Bezeichnung der auf ihrer Uniform angebrachten reichen Verschnürung. Von den ungarischen Husaren übernahmen die Deutschen das Wort *sújtás* als *Schoitäsch*, die Franzosen als *soutache*.